

Бабецька І. Я.
ПВНЗ Івано-Франківський університет права імені Короля Данила
Галицького,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права і процесу

КЛАСИФІКАЦІЯ ІНТЕРЕСУ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ

«Інтерес» є однією із системоутворюючих у сфері публічного та приватного права, та базовою категорією в науці кримінального права.

Інтерес є рушійною силою суспільства. Не завжди він відповідає інтересам інших осіб, а у певних випадках може і суперечити чи завдати шкоди. Інтерес визначають як свідоме бажання набуття блага, що виявляється у вигляді намірів, прагнень.

Тому, інтерес являє соціальний характер та формується на підставі потреб. Проте, погоджуємось з думкою Самбор М. А., що інтерес на відміну від потреби, яка визначає необхідність (нужденність) суб'єкта у певному блазі (матеріального чи нематеріального характеру), поряд з таким благом включає в себе ще й спрямованість суб'єкта на оволодіння таким благом [Самбор М. А. Інтерес в праві: загальнотеоретичні аспекти розуміння та реалізації : автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Микола Анатолійович Самбор. - Київ., 2010 . - С. 12].

Сам термін «інтерес» вживається у кількох статтях Загальної і Особливої частини КК для позначення об'єкта кримінально-правової охорони (36, 39, 40, 41, 42, 206, 232, 356 КК України та ін.). Крім того, у деяких статтях Особливої частини КК термін «інтерес» вживається для позначення мотивів чи мети вчинення дій, відповідальність за які передбачена цими статтями. Зокрема, статтею 319 КК передбачена відповідальність за незаконну видачу рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах [Андрушко П.П. Категорія «Інтерес» у кримінальному праві [Електронний

ресурс] / П.П. Андрушко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. - 2009. - № 81. - Режим доступу: <http://www.tnu.in.ua/study/refs/d19/file94032.html>]. Відповідно до ст. 2 КПК «завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду». Таким чином, інтереси визначаються у вигляді законних та незаконних, приватних та публічних, а також у матеріальній та моральній формі.

«Інтерес» є предметом дослідження правозастосовчих органів, зокрема при визначенні об'єктів правової, в тому числі кримінально-правової охорони, об'єктів злочинних посягань, виду, розміру заподіяної шкоди. Будучи одним із видів соціальних цінностей як об'єкта злочину, інтерес виступає самостійним об'єктом кримінально-правової охорони, а у передбачених законом випадках - і безпосереднім об'єктом конкретних злочинів. Законодавець забороняє реалізацію, досягнення певного інтересу певним способом чи певною особою. При цьому, очевидно, одночасно із досягненням особою інтересу вчиненням діяння, яке законодавцем забороняється, в багатьох випадках аналогічному інтересу іншої особи заподіюється шкода [Андрушко П.П. Категорія «Інтерес» у кримінальному праві [Електронний ресурс] / П.П. Андрушко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. - 2009. - № 81. - Режим доступу: <http://www.tnu.in.ua/study/refs/d19/file94032.html>].

У рішенні Конституційного Суду України від 01.12.2004 р. вказано, що інтерес може бути як охоронюваним законом, правоохоронюваним, законним, так і незаконним, тобто таким, що не захищається ні законом, ні правом, не повинен задовольнятися чи забезпечуватися ними, оскільки такий інтерес спрямований на ущемлення прав і свобод інших фізичних і юридичних осіб, обмежує захищені Конституцією та законами України інтереси суспільства, держави чи «всіх співвітчизників» або не відповідає Конституції чи законам України, загальновизнаним принципам права [Рішення Конституційного Суду

України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) № 18-рп/2004 від 01.12.2004 року [Електронний ресурс] - Режим доступу: БІР://2акоп5 .rada.gov.ua/laws/ show/v018p710-04].

Савченко С. В. ототожнює категорії «законний інтерес» та «охоронюваний законом інтерес» як одне і теж поняття. Автор зазначає, що «здійснюючи загальнотеоретичний аналіз та класифікацію інтересів у праві до уваги необхідно взяти той факт, що у вітчизняній юридичній науці більш вживаним є використання поняття «охоронювані законом інтереси», а в закордонній науковій літературі - «законні інтереси». Разом із тим, останнім часом у вітчизняній загальнотеоретичній юридичній науці термін «законний інтерес» набуває поширення» [Савченко С. В. Інтереси в праві та їх класифікація [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://law.journalsofznu.zp.ua/visnik-2-1-2011/2106-savchenko-s-v-interesi-v-pravi-ta-jikh-klasifikatsiya>].

Однак, ми відстоюємо точку іншу думку, що законний інтерес і правоохоронний інтерес є різні правові категорії. На погляд Чеписа О. І., категорії «законні інтереси» й «охоронювані законом інтереси» слід розрізняти як об'єкти правового захисту. У цьому аспекті є два об'єкти правового захисту - суб'єктивні регулятивні права й охоронювані законом інтереси. Законні інтереси - це інтереси, що, в першу чергу, не суперечать закону. Такими є в тому числі й охоронювані законом інтереси. Але поняття охоронюваних законом інтересів (інтересів, що захищають законом) існує самотійно як об'єкт правового захисту в тих випадках, коли відсутнє власне суб'єктивне право. Останнє означає, що охоронювані законом інтереси здатні бути самотійними об'єктами захисту при відсутності суб'єктивних цивільних прав [Чепис О. І. Охоронюваний законом інтерес в цивільному праві: поняття та структура [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.pap.in.ua/1_2013/Chepis.pdf].

Таким чином, інтерес класифікують на законні інтереси (також зустрічається узагальнююча категорія - правоохоронювані інтереси чи охоронювані законом інтереси) та незаконні (протиправні) інтереси. Законні інтереси - це інтереси фізичної особи чи юридичної особи, держави, суспільства, які не суперечать законодавчим засадам та моральним засадам суспільства. Незаконні (протиправні) інтереси - це інтереси фізичної особи чи юридичної особи, що є свідомим бажанням, яке виявляється у вигляді намірів, прагнень одержання протиправного блага, що суперечить інтересам інших осіб, суспільства, держави та характеризується як ознака мотиву або мети вчинення злочину.

Г. О. Усатий зазначає, що незаконні (протиправні) інтереси - це група інтересів, які включають: інтереси того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, інтереси третьої особи; інші особисті інтереси; інтереси того, хто пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, інтереси третьої особи [Усатий Г.О. Інтерес як об'єкт кримінально-правового конфлікту / Г. О. Усатий // Часопис Київського університету права. - 2014. - № 3. - С. 236-240].

Враховуючи поділ права на матеріальне та процесуальне та сферу застосування вказаної категорії, вважається за правельне поділ інтересу на матеріально-правовий та процесуально-правовий. На думку Р. Є. Гукасяна, поділяючи інтереси на матеріально-правові та процесуально-правові, інтерес є відправною точкою в досягненні цілі. При цьому за наявності матеріально - правових інтересів ціль досягається за допомогою встановлення, зміни, припинення суб'єктивних прав та обов'язків, а за наявності процесуально - правових інтересів - за допомогою діяльності судових, нотаріальних, правоохоронних органів [Гукасян Р. Е. Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве [Текст] / Р. Е. Гукасян. - Саратов : Приволжское кн. изд-во, 1970. - С. 28].

Реалізація і захист прав людини і громадянина нерозривно пов'язано з проблемою правового забезпечення як інтересів суспільства в цілому, так і інтересів окремих соціальних груп і громадян. Погоджуючись з слушною

позицією О.В. Кузнецова [Кузнецов А.В. Уголовное право и личность. - М.: «Юридическая литература», 1977. - С. 27-28] , вважаємо за можливе поділ (класифікації, систематизації) інтересів за різними критеріями. Відповідно до КК України інтереси як об'єкти кримінально-правової охорони поділяються за критерієм суб'єкта (носія) таких інтересів (наприклад, людини і громадянина, державні, громадські, юридичних осіб) на приватні та публічні.

Потрібно забезпечити на законодавчому рівні баланс індивідуальних інтересів громадян і їх об'єднань з інтересами суспільства як інтересів приватних та публічних. Прикладом співвідношення приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні виникає в разі приватного обвинувачення (ст. 477 КПК). Так як, інститут приватного обвинувачення є формою захисту прав і законних інтересів людини, які охороняються та забезпечуються через юрисдикційну форму захисту - звернення до компетентних органів держави.

Охорона прав і свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження поєднує як загальнодержавний інтерес боротьби зі злочинністю, так і приватні інтереси учасників кримінального судочинства, щодо охорони їх прав та свобод. Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування спрямовано на реалізацію публічного інтересу щодо оперативності діяльності правоохоронних органів, та приватного інтересу підозрюваного, обвинуваченого [Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : монографія / І. А. Тітко. - Х.: Право, 2015. - С. 27].

Ієрархія інтересів як об'єктів кримінально-правової охорони, на думку П.П. Андрушко має таку послідовність: - інтереси людства в цілому; - національні (загальнонаціональні) інтереси; - інтереси особи (людини і громадянина); - інтереси держави та місцевого самоврядування; - інтереси територіальної громади; - громадські інтереси; - інтереси інституцій, утворених громадянами для спільного задоволення своїх інтересів; - інтереси юридичних осіб [Андрушко П.П. Категорія «Інтерес» у кримінальному праві [Електронний

ресурс] / П.П. Андрушко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. - 2009. - № 81. - Режим доступу: <http://www.tnu.in.ua/study/refs/d19/file94032.html>].

В. В. Сташис виділяє п'ять груп інтересів як об'єктів кримінально - правової охорони, за якими побудована Особлива частина КК: 1) загальнонаціональні; 2) людства в цілому; 3) особи; 4) громадські; 5) державні [Сташис В.В. Загальна характеристика нового Кримінального кодексу України // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: матер. міжнар. наук.-практ. конф. [Харків] 25-26 жовтня 2001 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. - К. - Х.: «Юрінком Інтер», 2002. - С.8].

Найбільш вдалою є позиція Кузнєцова А. В., який вказує, що інтерес може бути у вигляді:

1) об'єктом кримінально-правової охорони (правоохоронюваний, охоронюваний законом, законний інтерес) - це інтерес потерпілого, якому злочинним діянням заподіюється шкода чи створюється загроза її заподіяння;

2) об'єктом правомірного захисту, посягання на який (заподіяння чи створення загрози заподіяння шкоди якому) є підставою для здійснення акту необхідної оборони чи крайньої необхідності. У такій якості інтерес є і об'єктом злочину, на який здійснюється суспільно небезпечне посягання особою, якій заподіюється шкода у стані необхідної оборони.

3) благом, якого хоче досягти особа, що вчинює злочин - об'єктом чи ознакою мотиву або мети вчинення злочину [Кузнєцов А.В. Уголовное право и личность. - М.: «Юридическая литература», 1977. - С. 27-28].

Таким чином, законний інтерес як кримінально-правову категорію - це усвідомлене прагнення особи чи кількома особами спільно та (або) державою певних соціальних благ для задоволення потреб, які не заборонені законодавством, задоволення яких передбачено або безпосередньо впливає з положень закону. Інтерес як кримінально-правова категорія може виступати об'єктом правової охорони, об'єктом захисту та свідомим бажанням, що

виявляється у вигляді намірів, прагнень одержання протиправного блага, що суперечить інтересам інших осіб, суспільства, держави та характеризується як ознака мотиву або мети вчинення злочину.